

цыкл — вершы светлага поўдня паэта, творы аб людзях звычайных і незвычайных, бо ўжо аб працоўных новага ладу, які перамог у краіне — сацыялістычнага.

Янка Купала — паэт савецкага часу — гэта летапісец пераўтварэнняў, сацыялістычнага будаўніцтва, яго поспехаў. У 1936 годзе выходзяць «Песні будаўніцтва», у 1937 — зборнік «Беларусі ардэнаноснай». У гэтых кнігах з’явіліся шматлікія ўзоры пафаснага апявання новай явы, скандэнсаванаабагуленых малюнкаў сацыялістычных пераўтварэнняў («Сыходзіш, вёска, з яснай явы...», «Песня будаўніцтву»), умення зірнуць на новы свет вачыма саміх будаўнікоў яго («Я — калгасніца...», «На нашым полі») або звонкай песняй раскрыць панараму новых звычаяў, новага побыту, апець іх рамантыку («Лён», «Вечарынка», «Алеся», «Госці»). Светлай, ціхай радасцю поўніліся цяпер пейзажныя вершы паэта — «Сосны», «Сонцу», але радасць гэта была менавіта ад шчодрой паўнаты пачуццяў паэта ў іх непасрэдным набліжэнні да новага чалавека ў мудрым свеце прыроды («Шоў я пушчаю...», «Маё мне сонца правадыр...»).

Янка Купала — паэт савецкага часу — стаў сапраўдным паўнамоцным прадстаўніком беларускай савецкай літаратуры на форуме шматнацыянальнай літаратуры народаў СССР, стаў паэтам-трыбунам. Як трыбун, ён быў увесь час на людзях — на літаратурных вечарах, канферэнцыях, дэкадах мастацтва і літаратуры, на старонках газет і ў радыёперадачах. Пачуццё сацыяльнага заказу, як і пачуцці савецкага патрыятызму, інтэрнацыяналізму, высокай бальшавіцкай ідэйнасці, — усё гэта стала першасным, прадвызначальным у Янкі Купалы 30-х гадоў. Будучы беспартыйным, Купала быў у сваёй творчасці высокапартыйным, і без яго песняў сёння нельга ўявіць ні поўнай карціны перамогі Кастрычніка ў Беларусі, ні адчуць усёй уздымнасці грамадска-культурнай атмасферы перыяду пабудовы сацыялізму ў Беларусі наогул.

У адным са сваіх вершаў 30-х гадоў, звернутых да савецкіх паэтаў, Янка Купала пісаў:

Прывет вам, вольныя паэты,
Прывет вам ад душы ўсяе!
Хай вашы песні з лета ў лета
Зямля савецкая пяе!

Жывём у сонечнай краіне
І будзем жыць у добры час,
Дзе праўда ясная не гіне,
Дзе праўдзе служыць кожны з нас.

Народу, Вялікаму Кастрычніку, праўдзе сапраўды служыла і прадаўжае служыць натхнёная песня Янкі Купалы.

Л. М. ШАКУН

ЯКУБ КОЛАС АБ МОВЕ

Творчая дзейнасць народнага паэта Беларусі Якуба Коласа — гэта адна з найярчэйшых старонак гісторыі культуры беларускага народа і яго літаратурнай мовы. «У літаратурнай рабоце мова з’яўляецца і матэрыялам, і інструментам, — гаварыў Якуб Колас. — Вось чаму кожны пісьменнік павінен дасканала валодаць сваім інструментам і ведаць уласцівасці матэрыялу, пры дапамозе якога ён перадае і рэзкія рухі характару, і танчайшыя адценні пачуцця»¹. Сам ён па-майстэрску валодаў матэрыялам беларускай мовы. Менавіта ў яго творах, як і ў творах Янкі Купалы, беларуская мова, гаворачы словамі Кандрата Крапівы, «азззяла ўсімі сваімі колерамі»². На працягу ўсёй творчай дзейнасці Якуб Колас настойліва працаваў над словам, над удасканаленнем спосабаў і прыёмаў літаратурнага выказвання, рабіў усё дзеля таго, каб мова беларускага народа заняла дастойнае месца сярод ін-

шых высокаразвітых моў свету. Яго імя з поўным правам ставіцца адным з першых у ліку імёнаў тых, хто ўнёс найбольшы ўклад у распрацоўку беларускай літаратурнай мовы і садзейнічаў яе росквіту ў спрыяльных умовах савецкай рэчаіснасці. Ён меў усе падставы сказаць пра беларускую літаратурную мову савецкай эпохі: «Паглядзіце, як змянілася наша мова за прайшоўшае трыццацігоддзе! Якой яна стала багатай, гнуткай, выразнай!» І затым тут жа звярнуцца да пісьменнікаў, наогул шырокай грамадскасці з заклікам: «Значыць, мы павінны яшчэ больш працаваць над сваёй мовай, мовай народа-героя, народа-будаўніка, народа-наватара» (XII, 94).

Якуб Колас неаднаразова падкрэсліваў вялікае грамадскае значэнне мовы. «Роднае слова — гэта першая крыніца, праз якую мы пазнаём жыццё і акаляючы нас свет», — гаварыў ён (XII, 26). Мова разглядалася ім як магутная зброя ў барацьбе за сацыяльны прагрэс, як важны сродак будаўніцтва нацыянальнай культуры.

Ніхто з іншых беларускіх пісьменнікаў не пакінуў такой багатай публіцыстычнай і літаратурна-крытычнай спадчыны, як Якуб Колас. У шматлікіх артыкулах і прамовах пісьменніка, у яго пераліскі з сучаснікамі закранаюцца самыя розныя, але выключна злабадзённыя праблемы нашага жыцця. Гэта — яскравае сведчанне таго, што Якуб Колас заўсёды жыў трывогамі і клопатамі народа, заўсёды быў верны свайму дэвізу, які ён выказаў у прамове на XX з'ездзе КПСС, — «разам з народамі за шчасце народа» (XII, 298). Вялікае месца ў гэтых матэрыялах адводзіцца мове. Гаворка аб мове, аб шляхах яе развіцця і ўдасканалення вядзецца ўжо ў самых ранніх выступленнях пісьменніка і прадаўжаецца да апошніх дзён яго жыцця. Калі знаёмішся з выказваннямі Якуба Коласа аб мове, заўважаеш найперш тое, як моцна хваляваў яго лёс нацыянальнай літаратурнай мовы наогул.

Якуб Колас прыйшоў у літаратуру ў тую пару, калі на Беларусі, як і па ўсёй тагачаснай царскай Расіі, пашыраўся рэвалюцыйны ўздым, які абуджаў нацыянальную самасвядомасць акраінных народаў, узмацняў іх барацьбу за нацыянальную самастойнасць, за права карыстацца роднай мовай у найбольш важных сферах грамадска-палітычнага і культурнага жыцця. У гэтай барацьбе за сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне мове адводзілася надзвычай вялікае значэнне, паколькі яна выступала як важнейшы сродак нацыянальнага згуртавання, выяўляла ў сабе найбольш яркую прымету нацыянальнай агульнасці тых народаў, што ў цяжкіх умовах царскага самаўладдзя змагаліся за тое, каб «людзьмі звацца». Гэту асаблівасць так вызначыў У. І. Ленін у 1916 годзе: «Для ўкраінцаў і беларусаў, напр., толькі чалавек, які ў марях жыве на Марсе, мог бы адмаўляць, што тут няма яшчэ завяршэння нацыянальнага руху, што прабуджэнне мас да ўладання роднай мовай і яе літаратурай — (а гэта неабходная ўмова і спадарожнік поўнага развіцця капіталізму, поўнага пранікнення абмену да апошняй сялянскай сям'і) — тут яшчэ адбываецца»³. Праводзячы жорсткую палітыку нацыянальнай экспансіі і заняволення народаў, царызм, хоць і быў вымушаны выдаць у 1905 годзе дазвол на друкаванне літаратуры на нацыянальных мовах, усякімі сродкамі падаўляў нацыянальныя рухі і ганьбаваў нацыянальныя мовы, прапагандаваў нацыянальны нігілізм і распальваў нацыянальную варожасць. Царскую Расію У. І. Ленін назваў турмой народаў⁴.

Пра нігілістычныя адносіны да беларускай мовы, пра тое, як выстаўлялі яе на смех, як тапталі ў балота ўсё нацыянальнае, роднае беларускаму народу, Якуб Колас ярка і хвалююча расказваў у сваіх мастацкіх творах. З вялікім гневамі і абурэннем гаворыць ён пра гэта і ў допісе «Беларуская мова ў казённай школе», апублікаваным у газеце «Наша ніва» ў 1906 годзе (XII, 303—305). Ужо значна пазней, пасля Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, успамінаючы тыя часы, Якуб Колас пісаў: «У гады майго ранняга юнацтва, перачытваючы свае вершы, напісаныя беларускаю моваю аб долі свайго народа,

я не раз ставіў перад сабою балючае пытанне: дзе дарога ў свет для маіх твораў? Як данясю іх народу, для якога яны напісаны? Беларускае слова ганьбілася, асмейвалася, выганялася. З свядомасці народа вытручвалася само імя яго краіны. Гэта проста была «Западнае краіна Російскай імперіі». А на таго, хто выступаў з сваім родным словам, пазіралі як на дзівака, з якога можна было толькі пасмяяцца. Такая была царская палітыка. Такія былі ўмовы жыцця» (XI, 241).

Якуб Колас не раз паўтараў, што толькі Вялікая Кастрычніцкая сацыялістычная рэвалюцыя прынесла беларускаму народу поўнае сацыяльнае вызваленне, дзяржаўнасць і нацыянальную незалежнасць, забяспечыла буйны росквіт беларускай мовы, якую народ пранёс праз вякі і не страціў у змрочныя часы сацыяльнага і нацыянальнага прыгнёту.

Усе выказванні Якуба Коласа аб беларускай мове як грамадскай з'яве, як важнейшым элеменце нацыянальнай культуры беларускага народа пранізаны шчырай зацікаўленасцю пра яе лёс, пра шляхі яе развіцця і ўдасканалення, пра яе грамадскі аўтарытэт. Якуб Колас актыўна ўдзельнічаў у вырашэнні кардынальных праблем беларускай літаратурнай мовы. Важна пры гэтым адзначыць, што беларуская мова ніколі не была для яго сродкам нацыянальнага адасаблення. На гэта асабліва хацелася б звярнуць увагу, бо вядома, што беларускі нацыянальны рух, які ўзнік яшчэ ў дарэвалюцыйны час, ад самага пачатку не быў аднародным па сваёй ідэйна-палітычнай накіраванасці. У ім доволі выразна вызначыліся два напрамкі: рэвалюцыйна-дэмакратычны, які развіваўся пад уплывам рэвалюцыйнай барацьбы і выражаў інтарэсы шырокіх слаёў грамадства, і буржуазна-нацыяналістычны, разлічаны на нацыянальнае адасабленне беларускага народа і адхіленне яго ад рэвалюцыйнай барацьбы, на падрыў пралетарскага інтэрнацыяналізму. Прадстаўнікі буржуазна-нацыяналістычнага напрамку ў беларускім нацыянальным руху якраз і разглядалі родную мову найперш як сродак нацыянальнага адасаблення, культывавалі ў ёй усё «самабытнае» — у тым сэнсе, што развіццё яе арыентавалі выключна на ўнутраныя рэсурсы, адмаўлялі мэтазгоднасць запазычання з іншых моў і ў цэлым магчымасць узбагачэння роднай мовы за кошт іншамовных уплываў.

Якуб Колас, як і іншыя перадавыя дзеячы беларускай нацыянальнай культуры, не замыкаўся ў вузканацыянальных моўных рамках. Яго арыентацыя на цесную сувязь беларускай літаратурнай мовы з мовамі суседніх народаў, у першую чаргу рускай, яскрава праявілася ўжо ў дарэвалюцыйны час пры абмеркаванні пытанняў моўнага развіцця на старонках газеты «Наша ніва», у прыватнасці, у ходзе дыскусіі адносна таго, якім шрыфтам — рускім ці польскім — друкаваць газету, а па сутнасці — наогул беларускія выданні (быў выбраны рускі шрыфт — у тым яго выглядзе, у якім ён выкарыстоўваецца і ў нашы дні). Якуб Колас рашуча выступаў супраць нацыяналістычных ухілаў у развіцці беларускай літаратурнай мовы. Ён гарача вітаў пастанову ўрада БССР 1933 года «Аб зменах і спрашчэнні беларускага правапісу», якая ліквідавала тыя штучныя, надуманыя, архаічныя і правінцыяльныя правілы, што аддалялі беларускую літаратурную мову ад жывой моватворчасці народа і перашкаджалі яе збліжэнню з рускай мовай. Новыя правілы, уведзеныя пастановай, Якуб Колас ахарактарызаваў як суадпаведныя жывому натуральнаму працэсу развіцця⁵.

У пастанове 1933 года выразна наметыўся той напрамак, на якому павінна было адбывацца далейшае развіццё і ўдасканаленне беларускай літаратурнай мовы. Выключнае значэнне надавалася ачышчэнню беларускай літаратурнай мовы ад вынікаў нацыяналістычных скажэнняў у адборы і выкарыстанні сродкаў літаратурнага выказвання — усяго таго, што разумелася пад пашыранай у той час назвай «нацдэмізм»: архаічных і вузкамясцовых слоў і форм, штучных, неапраўданых неалагізмаў, зацемненых, незразумелых выслоўяў і нязграбных канст-

рукцый. Грамадства накіроўвала майстроў слова — пісьменнікаў, журналістаў, дзеячаў культуры, навукі і асветы на асвойванне ўсяго перадавога, што адпавядала жывой моўнай практыцы і задачам сацыялістычнага будаўніцтва ў краіне. У прадмове да зборніка «Пісьменнік і мова», што выйшаў пад грыфам Інстытута мовазнаўства Акадэміі навук БССР у 1934 годзе, так вызначаліся крыніцы ўзбагачэння беларускай літаратурнай мовы: «Безумоўна адно, што імкненне «абнавіць» мову за кошт запляснелых, захалусных славечак з'яўляецца справай рэакцыйнай і гэтка «абноўленая» мова з'яўлялася б арганічна чужой пралетарыяту. У сучаснай беларускай літаратурнай мове засмечанасць якраз гэтымі захалуснымі словамі надзвычай вялікая. Супраць такога рэакцыйнага з'явішча толькі цяпер распачынаецца сур'ёзная барацьба... Адной з асноўных задач нацдэмаў было інтэнсіўнае засмечванне нашай мовы архаізмамі і буржуазна-нацыяналістычнымі «неалагізмамі»... За адзіную, высокую якасці культурную мову — супраць захалуснай страката-хутаранскай слоўнай плесні, супраць механічнага ўключэння дыялектызмаў, без суролага адбору — пад гэтым знакам павінна праходзіць уся работа па адточванню нашай мовы»⁶. У такім напрамку і пераглядалася тагачасная моўная практыка. Адваргалася нямала ўстарэлых і непатрэбных форм, слоў і словазлучэнняў, часам — у палемічным запале — і не зусім абгрунтавана (напрыклад, у тым жа зборніку — такіх слоў, як *ветразь, радовішча, далягляд, дойдзід, дзіда*⁷).

Якуб Колас, сцвярджаючы неабходнасць ачышчэння сродкаў і форм літаратурнага выказвання ад усяго ўстарэлага, непатрэбнага, адначасова перасцерагаў ад крайнасцей, заклікаў удумліва адносіцца да працесаў упарадкавання і ўзбагачэння мовы. У артыкуле «Мова М. Лынькова па раману «На чырвоных лядах», змешчаным у памянёным вышэй зборніку, ён пісаў: «На чарзе дня востра стаіць у нас пытанне аб ачышчэнні літаратурнай мовы ад нацдэмізмаў. Але ў дачыненні да беларускай мовы ёсць акалічнасць, якая патрабуе ад нас і пэўнай засцярожлівасці. Трэба надзвычай пільна і востра сачыць, каб пад відам змагання за чыстату беларускай мовы не прылажыў свае рукі і класавы вораг. Пад сцягам змагання з нацдэмізмамі ён можа павесці работу ў плане дыскрэдытацыі, вынішчэння і абясцроўлення самой мовы» (XI, 151). Якуб Колас тлумачыў, што літаратурная мова няўхільна абнаўляецца, бо, гаворачы яго словамі, «жыццё мовы і працэс словатворчасці ідуць несупынна» (XI, 152). З адміраннем старых форм жыцця і сацыяльных адносін адміраюць і словы, уласцівыя гэтым формам і гэтым адносінам; яны становяцца архаізмамі, перажыткамі мінулага. Але ў значна большай колькасці мова папаўняецца новымі сродкамі, асабліва ў нашу, савецкую эпоху. І нельга, — лічыў Якуб Колас, — катэгарычна адказаць ёй у папаўненні мясцовымі словамі (паводле тагачаснай тэрміналогіі — правінцыялізмамі), і запазычаннямі, і аўтарскімі неалагізмамі. Галоўнае, каб іх адбор быў метаапраўданым, выклікаўся пільнай неабходнасцю: «Калі аўтар у пагоні за новымі словамі без патрэбы ўводзіць іх, г. зн. калі літаратурная мова мае ўжо свае стабільныя словы, усім зразумелыя і вядомыя, то ён паступае няправільна. Але калі ён знойдзе добрае, трапнае слова, то чаму не ўвесці яго ў літаратуру?» (там жа).

Пытанні развіцця і ўдасканалення моўных сродкаў у асвятленні Якуба Коласа, такім чынам, непасрэдна звязваліся з пытаннямі культуры мовы. Гэты аспект яго літаратурна-крытычнай дзейнасці прыцягнуў даволі значную ўвагу даследчыкаў. Ён закранаецца ў працах многіх літаратуразнаўцаў і лінгвістаў. Сярод прац апошніх асабліва вылучаюцца артыкулы Я. М. Камароўскага «Якуб Колас і некаторыя пытанні культуры роднай мовы»⁸ і А. Каўруса «І матэрыял і інструмент»⁹. Даследчыкі на падставе аналізу выказванняў Якуба Коласа аб мове мастацкай літаратуры, газет і радыё паказалі, якое вялікае значэнне мелі гэтыя выказванні ў барацьбе за чысціню, вобразнасць, сэнсавую дакладнасць беларускай літаратурнай мовы.

«Наша літаратурная мова знаходзіцца ў працэсе тварэння,— гаварыў Якуб Колас.— Тварэц мовы — народ. Задача ж пісьменніка — у фармаванні, адборы лепшага, у прывядзенні мовы да літаратурных норм. Як бачым, задача немалая. Мы павінны мець мову прыгожую, гучную, простую, але гнуткую і выразную» (XII, 133). Складанасць працэсаў развіцця і ўдасканалення беларускай літаратурнай мовы ў найбольш бурны перыяд перабудовы нашага грамадства заключалася ў тым, што ў іх нярэдка перапляталіся супярэчлівасці рознага роду — варожыя тэндэнцыі і памылковыя погляды, заганныя з’явы і «хваробы росту». Ужо адзначалася, што аднабаковая арыентацыя на моўную «самабытнасць» прыводзіла да злоўжывання архаізмамі і вузкамясцовымі словамі, штучнымі ўтварэннямі, да недапушчэння ў літаратурны ўжытак інтэрнацыянальнай лексікі і запазычанняў з рускай мовы, наогул неалагізмаў савецкай эпохі. З другога боку, вульгарна-сацыялагічная крытыка і прыхільнікі так званага «новага вучэння аб мове» прапагандавалі тэорыю «рэвалюцыйных узрываў» у мове, адмены старога і нараджэння новага шляхам карэннай ломкі ўсёй моўнай сістэмы. У выніку пошукаў новых форм літаратурнага выказвання, якія адпавядалі б новым формам жыцця, некаторыя пісьменнікі, акрыленыя рознымі тэарэтычнымі разважаннямі, моднымі для тых часоў, кідаліся ў славеснае мудрагельства, у моўны фармалізм і штукарства, якое атрымала дасціпную назву «літаратурнага факстрота». Усякага роду штукарства ў выкарыстанні моўна-выяўленчых сродкаў, моўны фармалізм выдаваліся за «пралетарскае наватарства» ў мастацтве. На самай справе такое «наватарства» ў творах тых, хто не валодаў высокай моўнай культурай, ператваралася ў ілжэнаватарства, у гульню са словам, параджала моўную нядбайнасць, вяло да адмаўлення ад сур’ёзнай, сапраўды творчай працы над формай, над словам.

У рускай літаратуры непрымірымую барацьбу супраць скажэнняў літаратурнай мовы, засмечвання яе розным «слоўным шалупіннем» павёў А. М. Горкі. «Барацьба за чысціню, за сэнсавую дакладнасць, за вастрэйшую мову,— пісаў ён,— ёсць барацьба за зброю культуры. Чым вастрэй гэта зброя, чым трапней яна накіравана, тым яна пераможней»¹⁰. Лепшыя майстры беларускага слова — Янка Купала, Якуб Колас, Кузьма Чорны, Кандрат Крапіва і іншыя выдатныя пісьменнікі 20-х — 30-х гадоў у сваіх творах давалі яскравыя ўзоры моватворчасці, заклікалі беражліва адносіцца да слова, дабівацца правільнага і трапнага яго выкарыстання, павышаць культуру мовы. Якуб Колас у тыя часы звярнуўся да літаратурнай моладзі з такімі словамі: «Вітайце ўсё новае, маладое, здаровае, што ідзе на змену старому». І спецыяльна аб майстэрстве, аб культуры мовы: «Шануйце слова, узгадвайце яго і не кідайце на вецер, захоўвайце яго чыстату»¹¹. Ён уважліва сачыў за моватворчасцю як маладых аўтараў, так і вопытных пісьменнікаў, даваў ім карысныя і добразначлівыя парады, тактычна ўказваў на моўныя агрэхі ў іх творах. «Пісьменнік, які не працуе над мовай, не клапаціцца аб папаўненні сваіх моўных запасаў, можа стаць перад небяспекай апынуцца за дзвярыма літаратуры», — папярэджаў ён (XII, 134). Аўтарытэт Якуба Коласа як выключнага майстра слова, як удумлівага і добразначлівага настаўніка і дарадчыка быў вельмі вялікі. Многія беларускія пісьменнікі адзначаюць, што моўнаму майстэрству яны вучыліся ў Якуба Коласа — яркага, самабытнага мастака слова і вялікага моватворцы. Яго запаветы і зараз служаць магутнай зброяй у барацьбе за культуру беларускай нацыянальнай літаратурнай мовы, за яе далейшы росквіт.

¹ Якуб Колас. Збор твораў у чатырнаццаці тамах, т. 12, с. 133. У далейшым пасля цытат з гэтага выдання ў тэксце указваюцца рымскімі лічбамі том і арабскімі — старонка.

² Кандрат Крапіва. Збор твораў у трох тамах, т. 2, с. 498.

³ Ленін У. І. Творы, т. 23, с. 27—28. Курсіў і разрадка арыгінала.

⁴ Гл.: Ленін У. І. Творы, т. 21, с. 376.

⁵ Гл.: Письменнікі БССР аб рэформе беларускага правапісу.— Мінск, 1934, с. 30.

⁶ Письменнік і мова: Зборнік артыкулаў, прысвечаных барацьбе за культуру мовы / Пад рэд. Андрэя Александровіча.— Мінск, 1934, с. 6.

⁷ Там жа, с. 102.

⁸ Гл.: Беларуская лексікалогія і этымалогія.— Мінск, 1968, с. 60—64.

⁹ Гл.: Польша, 1972, № 11, с. 202—207.

¹⁰ Горький М. О литературе.— М., 1953, с. 663.

¹¹ Маладняк, 1929, № 1, с. 98—99.

В. П. РАГОЙША

ГІМН АБУДЖАНАГА НАРОДА

Верш «А хто там ідзе?», напісаны пад час рэвалюцыйных падзей 1905—1907 гадоў і ўпершыню апублікаваны ў зборніку «Жалейка»¹, у творчасці Янкі Купалы, гісторыі беларускай літаратуры і грамадска-палітычнай думкі займае асобае месца. У ім надзвычай лаканічна (складаецца ўсяго з пяці трохрадкоўяў!) створаны абагульнена-рамантычны вобраз беларускага народа дарэвалюцыйнага часу — агромністай грамады, якая вырушвае ў паход па сваё чалавечае шчасце.

У творы непарыўна звязаны рэальнае з умоўна-сімвалічным, рамантычнае з рэалістычным. Асобныя рэалістычныя дэталі дапамаглі паэту стварыць даволі канкрэтны вобраз працоўнага народа, абяздоленага, пакрыўджанага, пагарджанага рознымі ўладарамі і ў той жа час не зможанага, не забітага бядою і горам. Народ у паказе паэта акрылены рамантыкай барацьбы за лепшую долю і волю, за свае чалавечыя правы, ім валодае ідэя вызвалення. У цэлым жа купалаўскі малюнак народнага шэсця рамантычна-умоўны, уяўны. Гэтка ж умоўная і сімваліка твора, што вядзе сваю радаслоўную з вуснай народнай творчасці: вобразы крыўды, якую людзі нясуць «на худых плячах» напакказ усяму свету, бяды, якая навучыла несці гэту крыўду, разбудзіла адвечны сон людзей...

Велічнасць уяўнага шэсця шматмільённай грамады, фальклорная сімваліка, урачыста-узніслы рытміка-інтанацыйны лад твора надалі яму своеасаблівую эпічнасць. «Звычайна ўяўляюць сабе ўсё эпічнае неяк шырока, прасторна, велічна,— пісала ў сувязі з гэтым руская пісьменніца А. Караваева, якая пазнаёмілася з вершам яшчэ да рэвалюцыі.— А ў Янкі Купалы вельмі кароткая фраза з двух слоў: «людзьмі звацца»,— а якія далягляды яна адкрывае, як яскрава і пластычна бачацца гэтыя беларусы, што імкліва ідуць наперад!..»² Выразную эпічнасць надаюць твору, разам з тым, і адметныя гукавыя асацыяцыі, што ўзнікаюць у свядомасці чытача (слухача). «Чуваць у гэтым вершы водгулле размеранага кроку мільёнаў ног»,— падкрэсліваў адразу пасля з'яўлення «А хто там ідзе?» польскі літаратар Е. Янкоўскі³. З ім салідарызуецца сёння і Максім Танк: «У гэтага твора незвычайны рытм — рытм хады мільёнаў ног. Чытаючы гэты верш, мы нават, здаецца, чуем перабоі, якія бываюць, калі людзі ідуць велізарнай грамадой і нясуць на сваіх плячах нейкі цяжар»⁴.

Знешне просты, някідкі, верш «А хто там ідзе?» вызначаецца не толькі своеасаблівай рытмікай, але і гукапісам, строфікай, кампазіцыяй. Па свайму характару гэта вельмі меладычны верш-песня харальнага тыпу з амебейнай кампазіцыяй (пытанне — адказ). Як харал ён, у прыватнасці, і выконваўся ў трупі І. Буйніцкага, дзе пытанне спяваў адзін чалавек, а адказваў хор⁵. Вытокі такой кампазіцыі — у некаторых творах беларускага песеннага фальклору, вершах Ф. Багушэвіча («Песня»), у харавой песні старажытнагрэчаскай трагедыі з папераменным чаргаваннем у ёй пытанняў і адказаў, строфаў і антыстрофаў. Пытанні — спакойна-разважлівыя, зусім канкрэтныя — задае ў вершы паэт. Адказвае паэту — энергічна-коратка, умоўна-вобразна — шмат-